

HỌC PHẦN 5:**Kiểm tra thông tin 101**
của Alexios Mantzarlis**Tóm tắt**

Từ các chính trị gia cho đến các nhà tiếp thị, từ các nhóm vận động cho đến các thương hiệu - tất cả những người tìm cách thuyết phục người khác đều có động cơ để bóp méo, phóng đại hay che giấu sự thật. Học phần này cố gắng trang bị cho học viên một phương pháp để phát hiện các tuyên bố có thể kiểm tra được và đánh giá bằng chứng một cách phản biện, phù hợp với các quy chuẩn và tiêu chuẩn đạo đức.

Đề cương**Lịch sử và ngữ nghĩa học của sự kiểm tra thông tin như là một hình thức báo chí có trách nhiệm**

Daniel Patrick Moynihan, Thượng nghị sĩ bang New York và Đại sứ của Hoa Kỳ tại Ấn Độ và LHQ (1927-2003) có câu nói nổi tiếng: "Mọi người đều có quyền có ý kiến của riêng mình, nhưng không có quyền có sự thật riêng."¹

Thuật ngữ "kiểm tra thông tin" có thể có hai nghĩa khác nhau trong báo chí. Trước đây, những người kiểm tra thông tin được các Cơ quan báo chí thuê để hiệu đính và kiểm chứng những tuyên bố về thông tin mà các phóng viên đưa ra trong bài viết của họ. Thể loại kiểm tra thông tin này đánh giá tính chắc chắn của bài báo, kiểm tra lại những sự kiện và số liệu, và đóng vai trò một vòng kiểm tra chất lượng tổng thể cho nội dung của một cơ quan tin tức trước khi xuất bản. Khởi nguồn của nghiệp vụ này trong báo chí hiện đại - ít nhất là ở phương Tây - được cho là bắt đầu ở các tuần san lớn của Hoa Kỳ như *TIME* vào những năm 1920.²

Tình trạng suy giảm kinh tế mà hầu hết các tổ chức tin tức trên thế giới trải qua kể từ đầu thế kỷ 21³ khiến cho các phòng kiểm tra thông tin có lại, bị sáp nhập với các phòng chỉnh sửa bản thảo, hoặc bị xóa sổ luôn. Ngày nay, chủ yếu chỉ còn các tuần san cao cấp như *The New Yorker* ở Hoa Kỳ hay *Der Spiegel* ở Đức là vẫn còn tuyển dụng những người kiểm tra cẩn mẫn.⁴

Cái loại hình kiểm tra thông tin mà sẽ là trọng tâm của học phần này không xảy ra trước khi một cái gì đó được xuất bản mà là sau khi một tuyên bố đã được đưa ra trước công chúng. Hình thức "hậu kiểm" thông tin cố gắng khiến các chính trị gia và những nhân vật của công chúng khác phải chịu trách nhiệm về tính trung thực trong các tuyên bố của mình. Những người kiểm tra thông tin theo hướng này tìm kiếm các nguồn

1 Moynihan, D. & Weisman, S. (2010). *Daniel Patrick Moynihan*. New York: PublicAffairs.

2 Scriber, B. (2016). *Ai quyết định cái gì là đúng trong chính trị? Lịch sử sự trỗi dậy của công tác kiểm tra thông tin chính trị*. [bản trực tuyến]. Poynter. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/who-decides-whats-true-politics-history-rise-political-fact-checking> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

3 Xem Học phần 3.

4 Bloyd-Peshkin, S. & Sivek, S. (2017). *Các tạp chí thấy thiếu mình thời gian để kiểm tra thông tin trên mạng*. [bản trực tuyến]. Columbia Journalism Review. Truy cập tại: <https://www.cjr.org/b-roll/magazine-fact-checking-online.php> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

quan trọng và uy tín có khả năng xác nhận hoặc phủ định các tuyên bố được đưa ra trước công chúng.

“Hậu kiểm” thông tin tập trung chủ yếu (nhưng không giới hạn) vào các quảng cáo chính trị, các phát biểu trong các chiến dịch và các tuyên ngôn của các đảng phái. Những dự án ban đầu dành riêng cho hình thức kiểm tra thông tin chính trị này bao gồm Factcheck.org, một dự án của Trung tâm Chính sách công Annenberg tại Đại học Pennsylvania, ra mắt vào năm 2003, và Channel 4 Fact Check, ra mắt năm vào 2005.

Việc kiểm tra thông tin đã trở nên quan trọng và lan rộng trên toàn thế giới trong thập niên vừa qua.

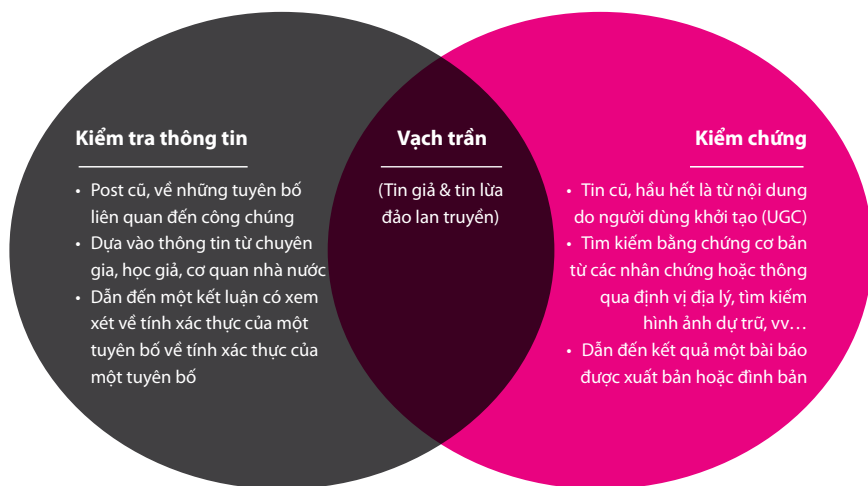
Có hai thời khắc đặc biệt ý nghĩa đối với sự phát triển của nghiệp vụ báo chí này. Lần sóng đầu tiên được khởi động bởi Giải Pulitzer năm 2009 cho hạng mục Báo chí quốc gia, được giao cho PolitiFact, một dự án kiểm tra thông tin được tờ *St Petersburg Times* (hiện nay là *Tampa Bay Times*) ra mắt chỉ hơn một năm trước đó ở Florida. Sáng tạo của PolitiFact là xếp hạng các tuyên bố bằng một “mây đo sự thật”, tăng thêm một lớp cấu trúc và sự rõ ràng trong việc kiểm tra thông tin. (Đối với các nhà phê bình, những sự xếp hạng chỉ khiến cho quá trình trở thành chủ quan). Cách tiếp cận mang tính cấu trúc này giúp cho khán giả hiểu rõ hơn kiểm tra thông tin chính trị là gì - và làm rõ vai trò của công cụ này như một công cụ báo chí được dùng để khiến những người của công chúng phải chịu trách nhiệm cho phát ngôn của mình - và trong quá trình, đã truyền cảm hứng cho hàng chục dự án trên toàn thế giới.⁵

Lần sóng thứ hai của các dự án kiểm tra thông tin nổi lên sau cơn bão “tin giả” toàn cầu. Thuật ngữ này, hiện đã bị sát nhập và sử dụng sai, miêu tả những câu chuyện giật gân hoàn toàn bịa đặt có thể tiếp cận với số lượng khán giả khổng lồ bằng cách tận dụng lợi thế của các thuật toán truyền thông xã hội. Vào năm 2016, khi mọi người bắt đầu nhìn thấy rõ rằng cơ sở hạ tầng thông tin trực tuyến đặc biệt dễ để lọt tin xuyên tạc và tin sai, thì càng ngày càng có nhiều nhóm quyết định tập trung vào việc kiểm tra thông tin.

Lần sóng thứ hai này thường tập trung vào việc kiểm tra những tuyên bố công khai cũng nhiều như việc vạch trần những vụ lừa đảo lan truyền trên mạng. Vạch trần là một tập hợp con của công việc kiểm tra thông tin và đòi hỏi một bộ kỹ năng cụ thể tương đồng với việc kiểm chứng (đặc biệt là kiểm chứng nội dung do người dùng tạo ra được gọi là UGC - xem sơ đồ Venn bên dưới). Học phần này sẽ tập trung vào công tác kiểm tra thông tin như được định nghĩa dưới đây, trong khi học phần tiếp theo sẽ giải quyết công việc kiểm chứng nội dung và các nguồn tin số.⁶

5 Mantzarlis, A. (2017). Trong thập kỷ đầu tiên, PolitiFact đã giúp định hình công tác kiểm tra thông tin chính trị vượt ra ngoài phạm vi của Washington. [bản trực tuyến]. Poynter. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/its-first-decade-politifact-helped-define-political-fact-checking-far-beyond-washington-dc> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

6 Xem Học phần 6.

INTERNATIONAL
FACT-CHECKING
NETWORK @ Poynter

Số liệu 5: Sự khác biệt giữa kiểm tra thông tin và kiểm chứng

Ví dụ về các tổ chức kiểm tra thông tin trên thế giới

Theo Phòng phóng viên Duke, có 137 dự án kiểm tra thông tin đang hoạt động ở 51 quốc gia vào tháng 12 năm 2017⁷.

Trong khi Hoa Kỳ là thị trường kiểm tra thông tin lớn nhất, một số công việc thận trọng và sáng tạo nhất trong lĩnh vực này đang diễn ra ở những phần còn lại của thế giới. Giảng viên có thể sẽ muốn làm quen với các dự án như Africa Check (Nam Phi, Sénégal, Nigeria và Kenya), Chequeado (Argentina), Les Décodeurs (Pháp), Faktisk (Na Uy) và Full Fact (Vương quốc Anh).

Đối với những giảng viên muốn tập trung vào các quốc gia hay vùng miền cụ thể, các nguồn tư liệu sau có thể hữu dụng:

- ▶ Brazil: “Sự bùng nổ kiểm tra thông tin ở Brazil”, một bài viết của Kate Steiker-Ginzberg cho Poynter, truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/fact-checking-booms-brazil>
- ▶ Châu Âu: “Sự trỗi dậy của các trang web kiểm tra thông tin ở châu Âu”, một báo cáo của Lucas Graves và Federica Cherubini cho Viện Reuters ở Đại học Oxford, truy cập tại: <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/rise-fact-checking-sites-europe#overlay-context=>

7 Stencel, M. (2017). Kiểm tra thông tin bùng nổ, với số liệu tăng thêm 20%. [bản trực tuyến]. Duke Reporters Lab. Truy cập tại: <https://reporterslab.org/big-year-fact-checking-not-new-u-s-fact-checkers/> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

- ▶ Nhật Bản: “Một liên minh kiểm tra thông tin mới đang khởi động tại Nhật Bản”, một bài báo của Masato Kajimoto cho Poynter, truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/new-fact-checking-coalition-launching-japan>
- ▶ Hàn Quốc: “Có gì đằng sau sự bùng nổ kiểm tra thông tin ở Hàn Quốc? Căng thẳng chính trị và sự suy tàn của báo chí điều tra”, một bài báo của Boyoung Lim cho Poynter, truy cập tại: <http://www.poynter.org/2017/whats-behind-south-koreas-fact-checking-boom-tense-politics-and-the-decline-of-investigative-journalism/463655/>
- ▶ Châu Mỹ La-tinh: “Sự thiếu tiếp cận thông tin đang thúc đẩy sự bùng nổ kiểm tra thông tin ở Châu Mỹ La-tinh”, một bài báo của Ivan Echt cho Poynter, truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/lack-access-information-driving-latin-americas-fact-checking-boom>
- ▶ Hoa Kỳ: “Quyết định đâu là sự thật: sự trỗi dậy của công tác kiểm tra thông tin chính trị trong báo chí Mỹ”, một cuốn sách của Lucas Graves hoặc bài điểm sách của Brad Scacker cho Poynter, truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/who-decides-whats-true-politics-history-rise-political-fact-checking>

Phương pháp học và đạo đức của công tác kiểm tra thông tin

Kiểm tra thông tin không phải là khoa học vũ trụ. Nó là sự phân tích tỉ mỉ được thúc đẩy bởi một câu hỏi cơ bản: “Làm sao chúng ta biết được điều đó?” Đồng thời, kiểm tra thông tin cũng không phải là soát lỗi chính tả. Không có cuốn sách hướng dẫn như từ điển nào có chứa tất cả các sự kiện để ta tra và cũng không có một phần mềm đơn giản nào có thể kiểm tra các văn bản và báo hiệu cho ta bất cứ khi nào một điều gì đó sai mà lại được tuyên bố là đúng.

Nói chung, kiểm tra thông tin bao gồm ba giai đoạn:

- 1. Tìm những tuyên bố có thể kiểm tra được** bằng cách lùng sục các hồ sơ luật pháp, các tổ chức truyền thông và truyền thông xã hội. Quy trình này bao gồm việc xác định những tuyên bố công khai quan trọng nào (a) có thể kiểm tra và (b) nên kiểm tra.
- 2. Đi tìm sự thật** bằng cách tìm kiếm những bằng chứng sẵn có tốt nhất liên quan đến tuyên bố đang cần kiểm tra.
- 3. Định chính thông tin** bằng cách đánh giá tuyên bố đó dựa trên bằng chứng đang có, luôn luôn tuân theo một thước đo sự thật.

Các tổ chức kiểm tra thông tin đáng tin cậy giải thích quy trình của họ trong các phương pháp học công. Giảng viên có thể muốn hướng dẫn sinh viên tham khảo một nguồn hoặc nhiều hơn trong danh sách dưới đây:

1. Trang “*Chúng tôi làm việc như thế nào*” của dự án Africa Check (truy cập tại: <https://africacheck.org/about-us/how-we-work/>) cũng như đồ họa thông tin ở mục Tài liệu

2. “Metodo” của dự án Chequeado (truy cập bằng tiếng Tây Ban Nha tại: <http://chequeado.com/metodo/>)
3. “Metodologia” và “Come funzioniamo” của dự án Pagella Politica (truy cập bằng tiếng Ý tại <https://pagellapolitica.it/progetto/index>)
4. “Các nguyên tắc của PolitiFact” của dự án PolitiFact (truy cập tại: <http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2013/nov/01/principles-politifact-punditfact-and-truth-o-meter/>)

Mạng lưới Kiểm tra thông tin Quốc tế (IFCN)⁸ cũng đã xây dựng một bộ các nguyên tắc hướng dẫn hoạt động hàng ngày cho những người kiểm tra thông tin tận tâm.

Các tổ chức kiểm tra thông tin nộp đơn để trở thành những thành viên được xác nhận của bộ quy tắc của IFCN. Điều này đòi hỏi một sự đánh giá từ bên ngoài nhận xét tính hiệu quả của việc thực thi bộ quy tắc này. Giảng viên có thể muốn làm quen với bộ quy tắc này và tìm các bản đánh giá về các tổ chức kiểm tra thông tin trong nước mình⁹ và thảo luận liệu các học viên có thấy những đánh giá này làm cho họ dễ tin một tổ chức kiểm tra thông tin nào đó hơn không.

Những nguyên tắc này được xây dựng để giúp người đọc phân biệt chất lượng cao thấp của công tác kiểm tra thông tin. Để đưa ra một ví dụ về tin sai giả trang là kiểm tra thông tin, giảng viên có thể chia sẻ các ví dụ trong hai bài báo sau:

- ▶ Những kẻ kiểm tra thông tin giả mạo này đang nói dối về nạn diệt chủng và sự kiểm duyệt ở Thổ Nhĩ Kỳ (Poynter): <https://www.poynter.org/news/these-fake-fact-checkers-are-peddling-lies-about-genocide-and-censorship-turkey>
- ▶ Trong kỷ nguyên hậu sự thật, Thụy Điển không thể tránh khỏi những kẻ kiểm tra thông tin giả mạo cực hữu. (The Guardian): <https://www.theguardian.com/media/2017/jan/19/in-the-post-truth-era-swedens-far-right-fake-fact-checker-was-inevitable>

Điều gì cản trở sự thật

Trước khi đi sâu vào các khía cạnh thực tế của việc kiểm tra thông tin, học viên cần nhận thức được những hạn chế của việc kiểm tra thông tin - và của chính bản thân mình.

Một số nhà bình luận đã tuyên bố rằng chúng ta đã bước vào một kỷ nguyên “hậu sự thật” hay “hậu dữ kiện”. Những thuật ngữ này xuất hiện trong các tiêu đề trên toàn thế giới vào năm 2016 và lần lượt được Từ điển tiếng Anh Oxford và Hiệp hội Ngôn ngữ Đức lựa chọn là “Từ của năm”. Những người theo chủ nghĩa hậu sự thật lập luận rằng chính trị và truyền thông đã trở nên phân cực và cực bộ đến nỗi công dân thẳng thừng phủ nhận bất cứ sự thật gì mà họ không đồng ý.

Điều này không hoàn toàn tương ứng với một hướng nghiên cứu đang lớn mạnh phát hiện ra rằng khi được đính chính, đặc biệt là thông qua sự tham chiếu đến những thẩm

⁸ Tác giả, Alexios Mantzarlis, là người đứng đầu Mạng lưới Kiểm tra thông tin Quốc tế

⁹ Truy cập tại: https://www.poynter.org/international-fact-checking-network-fact-checkers-code-principles_ [truy cập vào ngày: 28/03/2018].

quyền mà khán giả coi là đáng tin cậy, mọi người (nhìn chung) đều trở nên hiểu biết hơn. Giảng viên có thể muốn đọc và thảo luận các nghiên cứu sau đây với sinh viên:

- ▶ Swire, B., Berinsky, A. J., Lewandowsky, S. & Ecker, U. K. H. (2017). Xử lý tin sai trong chính trị: lĩnh hội hiện tượng Trump (01/03/2017). Truy cập tại: <http://rsos.royalsocietypublishing.org/content/4/3/160802> [truy cập vào ngày 28/03/2018].
- ▶ Nyhan, B. & Zeitzoff, T. (2018). Chiến đấu với quá khứ: những quan niệm về kiểm soát, những hiểu lầm lịch sử, và thông tin mang tính trừng phạt trong cuộc xung đột Israel-Palestine. Truy cập tại: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/pops.12449/abstract> [truy cập vào ngày 28/03/2018].
- ▶ Wood, T. & Porter, E. (2016). Hiệu ứng phản tác dụng khó nắm bắt: sự kiên định tuân thủ sự thật trong thái độ đại chúng (05/08/2016). Truy cập tại: <https://ssrn.com/abstract=2819073> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

Đồng thời, chúng ta sẽ quá đơn giản nếu cho rằng sự thật là những sự miêu tả đặc trưng hoàn hảo của thế giới và rằng con người là những sinh vật hoàn toàn có lý trí tổng hợp những dữ kiện mới một cách hoàn hảo bất kể niềm tin và sở thích cá nhân là gì. Mỗi người trong chúng ta đều có những thiên kiến nhận thức và những thiên khác - về cơ bản là những chướng ngại trí tuệ - có thể cản trở việc tiếp thu thông tin thực tế mới. Ta cần phải nhấn mạnh rằng đây không phải điều xảy ra với người khác, mà nó xảy ra với tất cả chúng ta.

Giảng viên nên thảo luận về một vài thiên kiến trong danh sách sau đây trong lớp học.

Thiên kiến xác nhận [*Bách khoa toàn thư Britannica* — <https://www.britannica.com/topic/confirmation-bias> [truy cập vào ngày 28/03/2018]: xu hướng xử lý thông tin bằng cách tìm kiếm, hay diễn giải, thông tin nhất quán với những niềm tin hiện có của một người. Cách tiếp cận có thiên kiến đối với việc ra quyết định này phần lớn là không cố ý và thường dẫn đến việc bỏ qua những thông tin không nhất quán. Những niềm tin hiện có có thể bao gồm những kỳ vọng của người đó trong một tình huống cho sẵn và những dự đoán về một kết quả cụ thể nào đó. Mọi người đặc biệt hay xử lý thông tin để củng cố những niềm tin của chính mình khi vấn đề đó rất quan trọng hoặc liên quan đến bản thân.

Lý luận có động cơ [*Tạp chí Khám phá* — <http://blogs.discovermagazine.com/intersection/2011/05/05/what-is-motivated-reasoning-how-does-it-work-dan-kahan-answers/#.WfHr14ZrzBI> [truy cập vào ngày 28/03/2018]. Nhận thức có động cơ chỉ xu hướng vô thức của các cá nhân để khước quá trình xử lý thông tin của họ với những kết luận phù hợp với một kết quả hay mục tiêu nào đó. Hãy xem xét một ví dụ kinh điển sau. Vào những năm 1950, các nhà tâm lý học đã yêu cầu các đối tượng thử nghiệm, là các sinh viên đến từ hai trường đại học Ivy League, xem một bộ phim có một loạt các quyết định gây tranh cãi được đưa ra trong một trận bóng bầu dục giữa các đội đến từ trường của họ. Sinh viên của mỗi trường có xu hướng cho rằng quyết định của trọng tài là đúng khi quyết định đó có lợi cho trường mình hơn là khi nó có lợi cho đối thủ. Các

nhà nghiên cứu kết luận rằng lòng trung thành của các sinh viên với trường mình đã định hình những gì họ nhìn thấy trong cuốn băng.

Tự nghiệm sẵn có [Từ điển Tâm lý học của Nhà xuất bản Đại học Oxford — <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-830> [truy cập ngày 28/03/2018]. Một **tự nghiệm** nhận thức mà thông qua đó tần suất hoặc xác suất của một sự kiện được đánh giá bằng số lần sự kiện đó có thể được dễ dàng nhớ đến. Điều này có thể khiến cho mọi người coi một tuyên bố sai là đúng chỉ đơn giản là vì họ có thể nhớ lại nó một cách dễ dàng. Trong một thí nghiệm do Lisa Fazio thực hiện tại Đại học Vanderbilt, những người được yêu cầu lặp lại sáu lần tuyên bố “một tấm sari là một chiếc váy của đàn ông Scotland” đã tin cái câu sai rằng rãnh này hơn là những người chỉ lặp lại nó một lần. Báo chí có thể tự biến mình thành một kênh chuyên chở, biến những sự giả dối thành đáng tin cậy bằng việc đưa tin về chúng một cách dễ dãi. Ví dụ, việc truyền thông đưa tin về những âm mưu xoay quanh nơi sinh của Barack Obama có thể đóng một vai trò trong việc lan truyền niềm tin rằng Cựu Tổng thống Hoa Kỳ đã không thực sự sinh ra ở Hawaii.

Ta nên lưu ý rằng kiểm tra thông tin là một công cụ không hoàn hảo. Một điều gì đó có thể chính xác 100%, nhưng vẫn bỏ qua những bối cảnh quan trọng.¹⁰ Sự thật luôn luôn được kiến tạo, sắp xếp và sắp đặt lại một cách có ý đồ trong những cấu trúc tự sự rộng hơn có thể cung cấp những ý nghĩa khác nhau cho những dữ kiện cơ bản giống nhau. Hơn nữa, sự thật không chỉ là một tập hợp của các dữ kiện. Kiểm tra thông tin không hẳn là một công cụ được triển khai để bịt miệng những cách diễn giải thay thế khác mà là để đảm bảo cho một chuỗi các dữ kiện có thể tác động đến những khuynh hướng tự sự và cá nhân, để đặt nền móng cho những tranh luận có lý lẽ.

Mục tiêu của học phần

- ▶ Làm quen thêm với những cách làm tốt đang nổi lên trong lĩnh vực kiểm tra thông tin trên toàn cầu
- ▶ Nâng cao sự hiểu biết về những thiên kiến nhận thức có thể cản trở quá trình nắm bắt thông tin.
- ▶ Cải thiện các kỹ năng phản biện

10 Đọc ví dụ của Yanofsky, D.(2013). Cái biểu đồ mà Tim Cook không muốn bạn nhìn thấy. Truy cập tại: <https://qz.com/122921/the-chart-tim-cook-doesnt-want-you-to-see/>. [truy cập vào ngày 28/03/2018].

Kết quả đầu ra

1. Hiểu sự xuất hiện của công việc kiểm tra thông tin như một hình thức báo chí riêng biệt cũng như đạo đức và phương pháp của thực hành này
2. Hiểu những câu hỏi cần đặt ra khi đánh giá chất lượng bằng chứng
3. Nâng cao năng lực phân biệt những tuyên bố có thể kiểm tra quan điểm cá nhân và những lời ngao dụ
4. Hiểu một cách cơ bản

Hình thức học phần

Phần lý thuyết của bài học này xem xét:

1. Lịch sử và ngữ nghĩa học
2. Phương pháp học và đạo đức
3. Điều gì cản trở sự thật

Phần thực hành được chia làm hai hoạt động:

1. Tìm những tuyên bố có thể kiểm tra
2. Đi tìm sự thật

Bài tập được giao tập trung vào việc đính chính thông tin.

Liên kết giáo án với kết quả đầu ra

A. Lý thuyết

Giáo án học phần	Số giờ	Kết quả đầu ra
1. Lịch sử và ngữ nghĩa học	20 phút	1
2. Phương pháp học và đạo đức	20 phút	1
3. Điều gì cản trở sự thật	20 phút	4

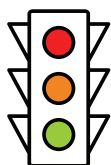
B. Thực hành

Giáo án học phần	Số giờ	Kết quả đầu ra
Hoạt động 1: Tìm những tuyên bố có thể kiểm tra	30 phút	3
Hoạt động 2: Đi tìm sự thật	1 tiếng	2

i) Tìm những tuyên bố có thể kiểm tra

Việc kiểm tra thông tin tập trung vào các tuyên bố có chứa ít nhất một sự kiện hoặc số liệu mà tính trung thực của nó có thể được kiểm chứng một cách khách quan. Việc kiểm tra thông tin không đánh giá tính trung thực của những ý kiến và dự đoán, những lời nói ngoa dụ, sự châm biếm và những câu chuyện đùa.

Hoạt động 1: Yêu cầu sinh viên đọc các trích đoạn của các bài phát biểu sau đây của bốn nhân vật của công chúng và đánh dấu bằng một màu những tuyên bố có thể kiểm tra (XANH LÁ CÂY), những ý kiến không thể kiểm tra bằng một màu khác (ĐỎ) và những nội dung nằm đâu đó ở giữa bằng một màu thứ ba (CAM). Sau khi các sinh viên đã nộp các trích đoạn có đánh dấu của mình, giảng viên hãy phân tích từng bài và thảo luận điều gì tạo nên một tuyên bố “có thể kiểm tra”.

HƯỚNG DẪN

Đỏ – các tuyên bố không thể kiểm tra được

Cam – các tuyên bố ở giữa

Xanh – các tuyên bố có thể kiểm tra

Michelle Bachelet, cựu Tổng thống Chile

Mặc dù chúng tôi đã đạt được tiến bộ đáng kể theo hướng đó, chúng tôi ý thức được rằng chúng tôi vẫn phải giải quyết một mối đe dọa khác đối với hệ sinh thái biển – nhựa. Hết năm này qua năm khác, 8 triệu tấn nhựa tìm được đường ra biển, lưu lại ở đó hàng trăm năm và tạo ra một tác động vô cùng tiêu cực. Để xử lý vấn đề này, chúng tôi tham gia vào chiến dịch Biển sạch trong Chương trình Môi trường của LHQ. Trong khi đó, ở cấp địa phương, chúng tôi sẽ đề xuất một dự luật cấm sử dụng túi nhựa ở các thành phố biển trong vòng 12 tháng. Luật này sẽ cho phép các công dân đóng góp vào việc bảo vệ các đại dương. Do đó, chúng tôi sẽ là quốc gia đầu tiên ở châu Mỹ thi hành loại luật này, và chúng tôi sẽ kêu gọi các quốc gia khác đảm nhận trách nhiệm đó. Ngoài ra, đã 30 năm kể từ khi thế giới thông qua Nghị định thư Montreal về các chất làm suy giảm tầng ô-zôn, một văn kiện tạo điều kiện cho tầng ô-zôn phục hồi. Vào ngày kỉ niệm lần thứ ba mươi này, tôi muốn thông báo rằng đất nước tôi vừa ký phê chuẩn Dự thảo sửa đổi Kigali năm 2016 cho Nghị định thư Montreal, nhằm mục đích ngăn chặn hiện tượng Trái đất nóng lên 0,5°C. Theo đó Chile đã trở thành một trong những quốc gia đầu tiên phê chuẩn thỏa thuận mới này. Nhưng đó không phải là tất cả. Với việc xây

dựng một mạng lưới các công viên ở Patagonia, chúng tôi cũng đã tăng thêm 4,5 triệu ha diện tích cây xanh, giàu có về đa dạng sinh học, nay sẽ được Nhà nước bảo vệ để sử dụng cho mục đích công.

Jacob Zuma, cựu Tổng thống Nam Phi

Cấu trúc hiện tại của nền kinh tế toàn cầu tiếp tục làm sâu sắc thêm sự phân chia giữa miền bắc và miền nam của thế giới. Trong khi một số ít được hưởng những lợi ích của sự toàn cầu hóa, phần lớn người dân trên thế giới vẫn đang sống trong cảnh nghèo đói cùng cực, mà không có hy vọng cải thiện điều kiện sống một lúc nào đó. Ngay cả trong các quốc gia phát triển, khoảng cách giàu nghèo vẫn còn lớn và là mối quan tâm sâu sắc. Chúng ta cần ý chí và sự cam kết chính trị từ các nhà lãnh đạo toàn cầu để giải quyết những thách thức và trở ngại do cấu trúc chưa được biến đổi này của nền kinh tế toàn cầu gây ra, nếu chúng ta hy vọng đạt được các mục tiêu và tham vọng của Chương trình nghị sự 2030. Những mối quan hệ quyền lực kinh tế bất bình đẳng và bất công này thể hiện rõ nét ở châu Phi. Ví dụ, lục địa của chúng tôi được thiên nhiên ban tặng tài nguyên khoáng sản, nhưng vẫn là nơi có nhiều quốc gia kém phát triển nhất.

Sigmar Gabriel, cựu Bộ trưởng Ngoại giao Đức

Chúng ta phải cung cấp cho LHQ các phương tiện mà nó cần để thực hiện nhiệm vụ của mình. Tuy nhiên, các con số hiện nay cho thấy một điều hoàn toàn khác.

Chương trình Lương thực Thế giới nhận được dưới 50% số kinh phí cần thiết để chiến đấu với những cuộc khủng hoảng nạn đói toàn cầu hiện nay. Hiện nay Chương trình Phát triển Thế giới chỉ nhận được 15% đóng góp dưới dạng thanh toán tự nguyện, không ràng buộc, vào năm 2011 con số đó vẫn là 50%. Và tình hình cũng không khả quan hơn đối với các chương trình viện trợ khác của LHQ.

Chúng ta không thể để những người chịu trách nhiệm tại LHQ mất nhiều thời gian gửi thư kêu gọi để tìm nguồn tài chính cần thiết hơn là tổ chức hỗ trợ sao cho hiệu quả. Chúng ta phải thay đổi đường lối từ đây. Chúng ta phải trao cho LHQ mức tài trợ phù hợp cũng như nhiều quyền tự quyết hơn. Đối lại, chúng ta cần hiệu quả và minh bạch hơn trong việc sử dụng nguồn tài trợ.

Nước Đức, dù thế nào đi nữa, có ý định sẽ duy trì hỗ trợ tài chính cho LHQ.

Là nước đóng góp nhiều thứ tư vào những khoản tài chính được đánh giá và còn nhiều hơn thế, ví dụ như là một trong những nhà tài trợ lớn nhất của các chương trình hỗ trợ nhân đạo trên toàn thế giới, chúng tôi muốn tiếp tục tạo ra một lượng đầu vào đáng kể.

Mark Zuckerberg, Giám đốc điều hành Facebook

Facebook là một công ty lý tưởng và lạc quan. Trong phần lớn thời gian hoạt động của mình, chúng tôi tập trung vào tất cả những điều tốt đẹp mà việc kết nối mọi người có thể mang lại. Khi Facebook phát triển, người dân ở khắp mọi nơi có được một công cụ mới hùng mạnh để kết nối với những người mà họ yêu quý, làm cho tiếng nói của họ được lắng nghe và xây dựng các cộng đồng và doanh nghiệp. Chỉ mới gần đây thôi,

chúng tôi đã chứng kiến phong trào #metoo và “March For Our Lives” được tổ chức, ít nhất là một phần nào đó, trên Facebook. Sau cơn bão Harvey, mọi người đã quyên góp được hơn 20 triệu đô la cho mục đích cứu trợ. Và hơn 70 triệu doanh nghiệp nhỏ hiện đang sử dụng Facebook để phát triển và tạo việc làm.

ii) Đi tìm sự thật

Hoạt động 2: Chia lớp thành các nhóm. Yêu cầu mỗi nhóm chọn một tuyên bố màu xanh lá cây từ những trích dẫn được liệt kê ở trên để kiểm tra thông tin (hoặc chọn từ một danh sách riêng).

Yêu cầu các nhóm tìm bằng chứng ủng hộ hoặc bác bỏ các tuyên bố đó. Trước khi làm như vậy, khuyến khích sinh viên đánh giá các nguồn tìm được theo các tham số sau.

Mức độ gắn gũi: Bằng chứng gần với hiện tượng đến mức nào? Ví dụ: Một tổ chức tin tức đưa tin về số liệu thống kê thất nghiệp mới nhất thường không gần mấy với dữ liệu - và do đó ít có giá trị hơn - so với cơ quan thống kê quốc gia thật sự đo lường các số liệu việc làm.

Trình độ chuyên môn: Những chứng thư nào cho thấy chất lượng của người sản xuất bằng chứng? Ví dụ: Tác giả của một cuốn sách có bằng tiến sĩ về chủ đề đó và được trích dẫn nhiều trong lĩnh vực của mình.

Tính chính xác: Bằng chứng được thu thập như thế nào? Ví dụ: Dữ liệu về bạo lực đối với phụ nữ thường được thu thập qua khảo sát.¹¹ Điều này có thể khiến cho những sự khái quát hóa trở nên vô giá trị, và những so sánh quốc tế trở nên khó khăn vì sự sẵn sàng trả lời và sự khái niệm hóa sự quấy rối tình dục của phụ nữ có thể khác nhau từ nước này sang nước khác. Điều này không có mục đích làm giảm mức độ nghiêm trọng của bạo lực đối với phụ nữ, mà là để kêu gọi sự chính xác làm cơ sở cho những tuyên bố cụ thể được đưa ra.

Tính minh bạch: Bạn biết gì về bằng chứng đó? Ví dụ: Một nghiên cứu khoa học đã công bố tất cả các dữ liệu làm cơ sở cho những kết luận của nó trên mạng để các nhà nghiên cứu khác có thể thẩm định.

Tính đáng tin cậy: Bằng chứng có một bộ hồ sơ theo dõi để đánh giá không? Ví dụ: Tổ chức Minh bạch Quốc tế đã công bố Chỉ số Nhận thức Tham nhũng trong hơn 20 năm. Việc này đã cho các chuyên gia rất nhiều thời gian để phát hiện ra những giới hạn của chỉ số.¹²

11 Xem chỉ số (48) của Thống kê giới tính của LHQ <https://genderstats.un.org/#/downloads>

12 Hough, D. (2016). Đây là Chỉ số Nhận thức Tham nhũng (có sai sót) của năm nay. Những sai sót ấy hữu dụng. The Washington Post. Truy cập tại: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/01/27/how-do-you-measure-corruption-transparency-international-does-its-best-and-thats-useful/?utm_term=.7ff90ea2890f [truy cập vào ngày 23/03/2018].

Xung đột lợi ích: Bằng chứng đang có liệu có phục vụ lợi ích cá nhân hay riêng tư của một nguồn tin không? Ví dụ: Một nghiên cứu về các lợi ích sức khỏe của mì ống đã được thực hiện với sự tài trợ của một nhà sản xuất mì ống lớn.¹³

Giảng viên có thể muốn in bảng sau và cho sinh viên sử dụng nó để đánh giá từng nguồn tin.

	Kém	Trung bình	Mạnh
Mức độ gần gũi			
Trình độ chuyên môn			
Tính chính xác			
Tính minh bạch			
Tính tin cậy			
Xung đột lợi ích			

Bài tập gợi ý

Đánh chính thông tin

Sử dụng các bằng chứng được đánh giá trong phần hướng dẫn, sinh viên nên viết một báo cáo kiểm tra thông tin (khoảng 1.200 từ), đưa ra kết luận về tính trung thực tương đối của tuyên bố mà họ đã chọn.

Họ nên xây dựng một thước đo đánh giá của riêng mình để chấm điểm cho tuyên bố được kiểm tra. Ví dụ, PolitiFact đưa ra các cách đánh giá sau:

Đúng - Phát biểu này là chính xác và không có thiếu sót gì đáng kể. Gần đúng - Phát biểu này là chính xác nhưng cần được làm rõ hoặc thêm thông tin.

Đúng một nửa - Phát biểu này phần nào chính xác nhưng bỏ qua các chi tiết quan trọng hoặc đặt vấn đề ngoài ngữ cảnh.

Gần sai - Phát biểu này có chứa một số yếu tố của sự thật nhưng bỏ qua các sự kiện quan trọng sẽ mang đến một ấn tượng khác.

¹³ Đây là một ví dụ có thật. Xem thêm tại đây: <http://www.healthnewsreview.org/2016/07/study-really-find-pasta-opposite-fattening/>. [truy cập ngày 23/03/2018].

Sai - Phát biểu này không chính xác.

Đối trá - Phát biểu này không chính xác và hoàn toàn vô căn cứ.

Các thang đánh giá không nhất thiết phải mang tính chất tuyến tính như thang đo mà PolitiFact sử dụng, với cấp độ ngày một tồi tệ hơn theo thang điểm từ Đúng cho đến Đối trá. Ví dụ: El Sabueso ở Mexico¹⁴ đưa ra các mức đánh giá như “Không thể chứng minh” dành cho những tuyên bố không có bất cứ bằng chứng xác nhận hay phủ định nào, hoặc “Gây tranh cãi” dành cho những tuyên bố mà tính xác thực phụ thuộc vào phương pháp được chọn. Khuyến khích sinh viên sáng tạo thang điểm của mình như là một cách xử lý nhiều tiêu chí khác nhau mà chúng ta có thể đưa ra để đánh giá một phát biểu về sự thật.

Tùy thuộc vào thời gian và các nguồn tư liệu sẵn có, giảng viên cũng có thể đề nghị sinh viên chuẩn bị một danh sách kiểm tra thông tin theo một định dạng ngoài văn bản. Tranh vui, video ngắn, GIF, Snapchat - tất cả đều là những công cụ có tiềm năng tốt để chiến đấu với sự đối trá. Trên thực tế, có một nghiên cứu thậm chí còn chỉ ra rằng cùng là một danh sách kiểm tra thông tin, nhưng một video hài hước sẽ có hiệu quả hơn một bài báo.¹⁵

Để đưa ra một vài ví dụ về các định dạng sáng tạo, giảng viên có thể đọc các bài báo sau của Poynter:

Mantzaris, A. (2016). *Những người kiểm tra thông tin thử nghiệm với Snapchat, GIF và những thứ khác của thế hệ thiên niên kỷ* ♥. Truy cập tại <https://www.poynter.org/news/fact-checkers-experiment-snapchat-gifs-and-other-stuff-millennials> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

Mantzaris, A. (2016). *Làm sao (và tại sao) biến một bảng kiểm tra thành một GIF*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/how-and-why-turn-fact-check-gif> [truy cập vào ngày 28/03/2018].

Bài đọc

Bên cạnh các bài đọc đã được liệt kê, Poynter dành riêng một mục cho công việc kiểm tra thông tin tại: <https://www.poynter.org/channels/fact-checking> được cập nhật vài lần một tuần. Dưới đây là một số nguồn tư liệu hiện thời, hữu ích, chủ yếu được lấy ra từ đó.

Poynter (2018). *10 bước kiểm tra tuyên bố của một chính trị gia*. Truy cập tại: <https://factcheckingday.com/articles/5/how-to-fact-check-a-politicians-claim-in-10-steps>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].

Van Ess, H. (2017). *Cẩm nang quyết định giúp lật tẩy các tweet giả: bộ công cụ video trong 10 bước*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/ultimate-guide-bust-fake-tweeters-video-toolkit-10-steps>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].

14 AnimalPolítico (2015). Truy cập tại: <http://www.animalpolitico.com/blogueros-blog- invitado/2015/01/28/el-sabueso-un-proyecto-para-vigilar-el-discurso-publico/>. [truy cập vào ngày 6/04/2018].

15 Young, D., Jamieson, K., Poulsen, S. and Goldring, A. (2017). *Tính hiệu quả trong việc kiểm tra thông tin như một chức năng của hình thức và giọng điệu: đánh giá FactCheck.org và FlackCheck.org*. Journalism & Mass Communication Quarterly, 95(1), trang 49-75.

- Mantzarlis, A. (2015). *5 điều cần lưu ý khi kiểm tra các tuyên bố khoa học*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/5-things-keep-mind-when-fact-checking-claims-about-science>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2016). *5 mẹo kiểm tra các tuyên bố về sức khỏe*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/5-tips-fact-checking-claims-about-health>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2015). *5 mẹo kiểm tra các bộ dữ liệu*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/5-tips-fact-checking-datasets>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2015). *5 nghiên cứu về kiểm tra thông tin bạn có thể đã bỏ lỡ tháng trước (Poynter)*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/5-studies-about-fact-checking-you-may-have-missed-last-month>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2017). *Sự lặp lại củng cố sự dối trá - nhưng cũng có thể giúp ích cho người kiểm tra thông tin*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/repetition-boosts-lies-could-help-fact-checkers-too>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2017). *Cử tri Pháp và Mỹ dường như phản ứng như nhau trước việc kiểm tra thông tin*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/french-and-american-voters-seem-respond-similar-way-fact-checking>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Funke, D. (2017). *Nơi nào có tin đồn, nơi ấy có khán giả. Nghiên cứu này làm sáng tỏ tại sao một số khán giả bỏ chạy*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/where-theres-rumor-theres-audience-study-sheds-light-why-some-take>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Funke, D. (2017). *Bạn có muốn trở thành một thám tử trực tuyến tốt hơn không? Hãy học cách đọc trang web như một người kiểm tra thông tin*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/want-be-better-online-sleuth-learn-read-webpages-fact-checker>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Funke, D. (2017). *Hai nghiên cứu này cho thấy việc đính chính những quan niệm sai có hiệu quả. Nhưng nó không phải là phép màu*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/these-two-studies-found-correcting-misperceptions-works-its-not-magic>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2017). *"Cái chết của chuyên môn" có ý nghĩa gì đối với người kiểm tra thông tin?* Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/what-does-death-expertise-mean-fact-checkers>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2017). *Báo chí không có đủ khả năng đính chính cho nạn nhân tiếp theo của vấn nạn tin giả*. Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/journalism-cant-afford-corrections-be-next-victim-fake-news-frenzy>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].
- Mantzarlis, A. (2016). *Các nhà báo có nên thuê học giả kiểm tra thông tin không?* Truy cập tại: <https://www.poynter.org/news/should-journalists-outsource-fact-checking-academics>. [truy cập vào ngày 06/04/2018].

Sách

Ball, J. (2017). *Hậu sự thật: Những trò nhảm nhí đã chinh phục thế giới như thế nào*. London: Biteback Publishing.

Gladstone, B. (2017). *Rắc rối với hiện thực: một chiêm nghiệm về hoảng loạn đạo đức trong thời đại của chúng ta*. New York: Workman Pu.

Graves, L. (2016). *Quyết định đâu là sự thật: sự trỗi dậy của phong trào kiểm tra thông tin chính trị trong báo chí Mỹ*. New York: Nhà xuất bản Đại học Columbia.

Các nguồn trực tuyến

Giáo án cho trò chơi bài nhập vai Ngày Kiểm tra thông tin Quốc quốc tế (thiết kế cho học sinh trong độ tuổi 14-16) có thể được truy cập tại: <http://factcheckingday.com/http://factcheckingday.com/lesson-plan>. Trang web này cũng có những trang mẹ, một đường dẫn liên kết với một khóa học trực tuyến cho sinh viên đại học và một danh sách bài đọc về sự thật và công việc kiểm tra thông tin.